

DINA NAYERI SCHUILPLAATS

'Nayeri's roman over de
dilemma's van een vluchteling
is gevoelig en urgent.'

THE NEW YORKER

De Iraanse Niloo vlucht op jonge leeftijd met haar moeder en broer naar de Verenigde Staten, haar vader blijft achter in Iran. In de daaropvolgende twintig jaar verandert ze van een bang en verward kind in een ambitieuze vrouw van de wereld. Haar vader ontmoet ze nog maar vier keer, telkens in een andere stad.

Wanneer Niloo in Amsterdam woont, krijgt ze een aantal verontrustende mails van haar vader. Op datzelfde moment verkeert Europa in de grootste vluchtelingen crisis ooit. Niloo raakt in Amsterdam betrokken bij de levens van vluchtelingen die vechten om te overleven, en moet bepalen waar haar loyaliteit ligt. Kiest ze voor haar leven in Nederland, waar ze zich steeds minder welkom voelt, of voor haar afkomst, haar landgenoten en haar vader?

‘De spanningen en vernederingen die gepaard gaan met het opbouwen van een nieuw leven, geven *Schuilplaats* scherpte en relevantie.’

– THE NEW YORK TIMES

‘Nayeri weet de verschillende verhaallijnen – het persoonlijke, het politieke, het culturele, de generatiekloof – behendig te verbinden en het resultaat is aangrijpend.’ – KIRKUS REVIEWS

© Anna Leader

Dina Nayeri (Isfahan, Iran, 1979) vluchtte in 1988 naar de Verenigde Staten, waar ze aan Princeton en Harvard studeerde. Haar debuutroman *Een theelepeltje aarde en zee* verscheen in 14 talen. Zij schrijft verhalen en essays in onder andere *The Guardian*, *The New York Times*, *The New Yorker* en *Granta*.

9 789492 086945

OXFAM Novib

www.uitgeverijorlando.nl
www.oxfamnovib.nl

SCHUILPLAATS

Wil je op de hoogte blijven van de boeken van
Uitgeverij Orlando? Meld je dan aan voor onze nieuwsbrief
op www.uitgeverijorlando.nl, of volg ons
op Facebook, Twitter of Instagram.

DINA NAYERI

Schuilplaats

Vertaald door
Saskia Peterzon-Kotte

UITGEVERIJ ORLANDO | OXFAM NOVIB

De vertaling van het gedicht uit de *Rubaiyat* op p. 205 is overgenomen uit Omar Chajjaam, *Kwatrijnen*. Vertaling van Paul Claes naar de Engelse versie van Edward Fitzgerald, Antwerpen, Meulenhoff Manteau, 2010.

© 2017 Dina Viergutz

Oorspronkelijke titel *Refuge*

Oorspronkelijke uitgever Riverhead Books, an imprint of Penguin Random House, New York

© 2019 Nederlandse vertaling Uitgeverij Orlando bv, Amsterdam

Vertaald uit het Engels door Saskia Peterzon-Kotte

Publicatie in samenwerking met Oxfam Novib

Omslagontwerp Bij Barbara

© Foto auteur Anna Leader

Zetwerk Pre Press Media Groep

ISBN 978 94 92086 94 5

NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

*Voor Sam en Elena, die op een dag verschenen
en zoveel vreugde brachten. En voor mijn
onverzadigbare Perzische familie, een verspreid
dorp van dichters en genotzoekers.*

*Ik ga altijd naar huis, altijd naar het huis
van mijn vader.*

– Novalis

De weg verschijnt.

- Jalal ad-Din Rumi

O nee, jullie horen niet thuis in Nederland.

– Geert Wilders, boodschap aan vluchtelingen, 2015

DR. HAMIDI'S LASTIGE ECHTSCHEIDING

JUNI 2009

Isfahan, Iran

Om zijn eigen vervelende kwestie af te handelen moest Bahman, alsof het universum nog één laatste reepje vlees eiste, noodgedwongen naar dertien opeenvolgende echtscheidingen kijken, de volledige rechtbankagenda. Bij de zesde staarde hij verbijsterd naar zijn jonge advocaat – die ook langzaam bezweek in de algehele malaise, zijn schouders hingen ongemakkelijk naar beneden, een halve sigaret bungelde losjes tussen zijn lippen – en mimedede: ‘Dit is absurd.’

‘Neem me niet kwalijk, *aga* dokter, hoe bedoelt u?’ De advocaat trok zijn wenkbrauwen op alsof Bahman deze farce had kunnen verwachten, alsof een gewone man eraan gewend zou moeten zijn om wit weggetrokken echtgenoten te zien draaien en kronkelen en dertien keer een knappe echtgenote te zien verschrompelen, alleen om zijn eigen vergissing af te sluiten. Er is altijd wel een moment waarop jeugd tekortschiet, of niet soms? Wie wil dat nou zien?

Ze zaten op plastic stoelen vlak bij het kantoor van de geestelijke en keken door de kier in de deur, die opzettelijk voor dat doel open leek te staan. Zijn jonge advocaat bleef zijn handen maar aan zijn goedkope grijze broek afvegen en van zijn thee nippen. Soms stond de jongen op om het bodempje vloeistof in zijn tulpvormige glas bij te vullen uit de roestige

samowaar op de lange tafel in de hoek, waar twee secretaresses in zwarte chadors bezig waren met een of ander vreugdeloos klusje. Waarom had hij deze nerveuze advocaat ingehuurd? Per slot van rekening was Bahman, ondanks zijn seculiere opleiding en subversieve poëziebundels, de bevoorrechte Amerikaanse academische titels van zijn kinderen en zijn voortvluchtige eerste vrouw, nog altijd de man in een Iraanse scheiding: een rotsvaste positie. Het zou hem hier gemakkelijk afgaan. Hoewel hij, jazekeer, wel van plan was wat leugens te vertellen en, belangrijker nog, wanneer is een derde scheiding ooit gemakkelijk?

Gisteren, toen hij thuis uit zijn eigen *samowaar* dronk, had Bahman vol verwachting gemijmerd over wat hem vandaag te doen stond. Het zat er al een tijdje aan te komen. Hij dacht erover na hoe het volgende hoofdstuk van zijn leven eruit zou zien. Misschien zou hij een nieuwe bank kopen en afvallen. Misschien zou hij een nieuwe kroon op zijn kies nemen en een vliegreis maken naar een of ander warm oord zonder visumgedoe: Cyprus, Dubai of Istanbul. Hij zou zelfs kunnen regelen dat hij zijn kinderen kon zien.

Op die laatste ochtend voor zijn rechtszaak had Sanaz niet geschreeuwd of met dingen gegooid. In plaats daarvan hoorde hij haar huilen in de logeerkamer en hij klopte op de half openstaande deur. Daar stond hij in de deuropening te schuteren in zijn koningsblauwe pyjama. En toen ze met behuilde ogen naar hem keek, met die laag opzichtige make-up op haar gezicht en de afgebladderde nagellak in drie tinten rood op haar veel te recht afgevijlde teennagels, bracht hij de moed op om te zeggen: 'Waarom ben je verdrietig, *azizam*?' Daarna vermande hij zich en fluisterde: 'Weet je niet hoe jong je bent? Op jouw leeftijd had Niloo al...'

'*Aaakh*, drek op mijn hoofd... altijd Niloo, Niloo!' Ze spuwde slijm en tranen. 'Je bent een slappeling zonder reputatie, rang of wat dan ook en je bastaarddochter betekent niets

voor me.' Hij wilde haar erop wijzen dat Niloo verre van een bastaard was. Van zijn drie vrouwen was de eerste de beschaafdsten en charmantste geweest. Pari was zijn jeugdgeliefde en hun kinderen hadden hun talenten van haar. Hij had een foto van hem en Pari bij een picknick in Ardestoon, met haar hoofd op zijn schouder, zijn hand op haar wang alsof het een doodgewoon privilege was. Beseffen jonge mannen wel wat ze als vanzelfsprekend beschouwen? Op de foto lijkt hij niet te beseffen dat hij haar wang aanraakt. Werd Pari wel genoeg bemind voordat ze naar Amerika vluchtte?

Hij schaamde zich ervoor dat hij Niloos naam zo lomp had laten vallen in zo'n discussie. Het was een ongemakkelijk moment en hij kneep ertussenuit. Hij had drie jaar lang niet over hun gênante leeftijdsverschil gesproken; drie jaar van verloren vriendschappen, boze familieleden, vernedering, isolatie en geld dat wegstroomde alsof het in een natte papieren zak zat. Nu hij die woorden er zomaar uitflapte, in zijn eentje in een deuropening in zijn blauwe pyjama, had hij het gevoel dat er een laagje van zijn hart werd afgepeld. Hij bleef een halve dag rondhangen in een theehuis in de buurt van de Drieëndertig Bogen om te wachten tot dat gevoel van te lang blootgesteld rauw vlees wegtrok.

Tussen twee keer routinematig gaatjes vullen door, liep hij naar de rechtbank om zich voor te bereiden op de volgende dag. Rijen mannen met typemachines zaten buiten en brachten hun diensten aan de man voor een paar honderd *tomans* per pagina: verzoekschriften, welsprekende appels en bezwaarschriften in indrukwekkend advocatenjargon. Rijen en rijen leurende dichters, pseudogeleerden, romanciers, historici en liedjesschrijvers die welbespraaktheid verkochten aan hen die geen woorden meer hadden. Verder naar de buitenkant, slinks dralend bij zowel de mannen- als de vrouweningang van de rechtbank, de uren dodend door sigaretten te roken en heimelijke blikken naar de eisers in de echtscheidingszaken te wer-

pen, stonden de getuigen die ingehuurd konden worden als een extra paar ogen om die momenten in te vullen die verloren waren gegaan in besloten privacy, die nu niet zo goed van pas kwam. Bahman zag een vrouw de rechtbank uitrennen en tien minuten met een van hen praten, met haar zwarte gezichtsbedekking tegen haar mond gedrukt, waarna ze hem naar de manningang leidde. *Hoelang zijn rechtbanken al zo welbewust blind?* Hij slenterde terug naar zijn praktijkruimte.

Vandaag, nu hij door diezelfde deur de rechtbank binnenging, was hij door drie *pasdars* gecontroleerd op wapens. Zijn mobiele telefoon werd afgenomen en de groene zakdoek van wijlen zijn vader werd met grote argwaan bekeken, omdat hij werd geassocieerd met de polsbandjes van de Groene Beweging. Gelukkig werd hij gered door zijn bescheiden pak en het gebedssnoer waarmee zijn vingers zijn zorgen wegwerkten (tekenen van een berustend, ouder leven... *ingemaakt, op zijn plek gevallen*, zoals ze in het dorp zeggen), en wuifden bewakers ten teken dat hij door mocht lopen, waarna ze zich weer met hun zakjes vol pistachenoten en zonnebloempitten bezigielden, krakend en kauwend en spuwend tijdens het praten. Het waren jonge mannen, geen van allen ouder dan dertig. Waarschijnlijk waren ze het zat om de oude mannen te fouilleren die door deze deuren kwamen om van hun zussen, moeders of ex-geliefden te scheiden. De gedachte stemde Bahman droevig en voordat hij naar binnen ging, zei hij tegen de jongste pasdar: 'Ghotbi zal het goed doen, denk ik.' Hij keek om zich heen en overwoog wat hij nog meer over de nieuwe Iraanse nationale voetbalcoach kon zeggen. 'Dat wordt vast en zeker de wereldcup.'

De jonge pasdar nam hem even bevreemd op. Toen grijnsde hij. 'Vast en zeker, aga dokter.' Hij hield zijn zak pistachenoten omhoog en klopte Bahman op de rug, een onbeleefd gebaar, gezien Bahmans leeftijd, en toch was dit wat hij gewild had: jong zijn, net als deze jongen. Bahman pakte een nootje

en knikte als dank. De jongen zei: 'Als het leven simpel zou zijn, zou ik naar Zuid-Afrika gaan en alle wedstrijden vanaf de eerste rij bekijken.'

Nu, ineenkrimpnd in het harde licht van de wachtkamer van de rechtbank, hoorde hij een echtpaar hun situatie uitleggen aan de rechter. Hoewel hij de neiging had zich te onttrekken aan dit circus, dat zo'n beetje voelde alsof hij naar twintig onbekenden op het toilet zat te kijken, spitste hij zijn oren om te kunnen luisteren. Nu hij hier toch vast zat, kon hij net zo goed zijn persoonlijke afkeur laten varen. Sinds het moment waarop hij dit benauwde kantoor was binnengegaan en de bedompte lucht had ingeademd, zat hij vast in een wonderland dat was geschapen door Rumi, Hafez of door een andere wrede grap.

'Ik sta haar de scheiding toe,' zei de jonge man. 'Verleen haar die.' Dat trok Bahmans aandacht, want welke Iraanse man zou er nu akkoord gaan met een echtscheiding die hij zelf niet in gang had gezet? Dat is een kwestie van trots. Als de vrouw de aanvraag doet, zijn alleen waanzin en impotentie wettelijke redenen. Als dit een zaak van wederzijdse verlating is, zou de man de scheiding voor hen beiden moeten aanvragen, aangezien hij dan geen oorzaak hoeft aan wijzen en het iedereen minder hoofdpijn bezorgt. Bekent deze jongen krankzinnigheid? Impotentie? Misschien wil hij de bruidsschat insmeren met yoghurt om zo het bedrag weg te poetsen waar elke gescheiden vrouw recht op heeft. Misschien heeft zijn familie een luie deal voor hem gesloten; soms gaan jonge, verliefde mannen akkoord met grote bruidsgaven tijdens de *aghd*, in de veronderstelling dat ze nooit zullen scheiden of dat ze, als ze dat toch zullen doen, te veel liefdesverdriet zullen hebben om zich erom te bekommeren.

'Waarom wilt u zo snel al scheiden?' vroeg de rechter aan de jonge vrouw. 'Na zo kort samenwonen,' zei hij en hij sloeg wat bladzijden om. Bahman ging op het puntje van zijn stoel

zitten en staarde openlijk de zaal in, want eindelijk bood het universum het plezier van een goed verhaal – voor de echtscheidingsrechtbank liegt iedereen.

De jonge echtgenote zag eruit alsof ze zwaarder op de proef was gesteld dan haar man; haar gezicht was grauw van verdriet en glom hier en daar, terwijl hij eruitzag alsof hij veel tijd buiten had doorgebracht. Er klonk een huilende stem aan de andere kant van de deur, misschien van een moeder of een zus. Misschien kon het meisje geen kinderen krijgen. Misschien was hij een rokkenjager. Misschien was zij wel op de versier-toer – dat deden vrouwen ook, natuurlijk, en waarom ook niet? Een leven vol genot wordt in elk geval geleefd. Misschien was hij al hun geld aan gokken kwijtgeraakt, of bracht hij er niks van terecht in de slaapkamer. Of had zij beloofd voor een ziekelijke ouder te zorgen, waardoor ze nu op haar tandvlees liep. De rechter vervolgde zijn inspectie van het stel; hoe kon zo'n jong echtpaar het zo snel hebben verknoeid?

De echtgenote, nauwelijks meer dan een tiener, stopte de hoekjes van haar hoofddoek in, haar blik vol schuldgevoel en mislukking. Ze was jonger dan zijn dochter Niloo, en Bahman wilde dat hij met dit meisje kon praten, om te zeggen: 'Ik ken je niet, maar hoor eens: je had niets kunnen doen om het in orde te maken.' Ze wreef steeds maar weer over de zijkant van haar hals, hetzelfde gebaar dat ook Pari, zijn eerste vrouw, troost had geboden als ze nerveus, boos of in de war was. Bahman keek naar het meisje en algauw vervaagde alles, behalve het ritme van haar vingers. Op hun slechtste ogenblikken had Pari haar eigen keel met beide handen vastgegrepen, wrijvend en klauwend alsof ze een ijzeren kraag wilde verwijderen.

'Een vreemde straf om hiernaar te moeten kijken,' mopperde Bahman, waarmee hij de situatie wilde vergelijken met de gedwongen massagetuigenissen van executies en afstraffingen in sommige achtergebleven landen. Maar goed, woonde hij zelf niet in een van die landen, die betrokken waren bij elke

vorm van menselijke laakbaarheid en vernietiging? Heersten moellahs op het platteland niet vrij, ver van de blik van geleerden en artsen? Maar wie kon dat hardop zeggen? Laat staan in een rechtbank, in deze zware tijden. Zelfs hier in Isfahan, een grote stad, sloten geleerden en artsen hun ogen. De wereld sluimerde maar voort.

Daar peinsde hij even over, en hij vond het idee poëtisch en waar genoeg om hardop te zeggen. 'De wereld sluimert, beste vriend.' Hij keek tersluiks naar zijn advocaat.

De jongen staarde hem aan. 'U krijgt de beste service,' zei hij. 'De beste. Alles komt goed, dokter.' Hij krabde aan een vreemd, kaal plekje op zijn kin. Bahman veegde de thee uit zijn eigen dikke, maar keurige snor. Elke ochtend schoor hij die recht met behulp van een liniaal die hij boven zijn lip hield.

Die ochtend, in het steriele hotel van grauwe baksteen dat hem één nacht onderdak had geboden, onhartelijk tot op de laatste metalen balk, was hij wakker geworden met een opgezwollen buik. Vlees, granen, suiker en zuivel had hij al lang geleden opgegeven. Hij at muizenhapjes, sliep strijdlustig en dronk genoeg water om een kleine molen draaiend te houden. Maar toch werd hij om de drie dagen wakker met een buik die eruitzag alsof hij drie maanden zwanger was. Geen pijn, geen misselijkheid. Alleen een strakke trommel die zei: *Hallo, oude vriend. Laten we even vakantie nemen. Herinner je je al het werk dat we gedaan hebben toen we nog de hele middag voetbalden en sultan-kebabs aten en twee uur lang vreeën zonder ook maar een beetje te klagen? Dat doen we niet meer, we bevinden ons in de schemering.*

Nu was hij bang om eerder dan zijn jonge vrouw in slaap te vallen, uit angst voor zijn weerspannige buik. Het leek raar voor iemand van vijfenvijftig. Ondanks een leven lang studeren, poëzie, eten en verkwikkend ouderwets leven, was Bahman aan het verliezen. Zijn vaders sukkelende dorpsgenen begonnen de

overhand te krijgen en teisterden hem met wilde, onvoorspelbare fysieke veranderingen. De haarfollikels achter op zijn hoofd waren de volgende die het opgaven en hun plek afstonden aan een vlaag van onaantrekkelijke kaalheid.

Bahman schoof heen en weer in de harde ronding van de plastic stoel (*alsof je in een slakom zit*, dacht hij) en boog voorover om door de deur van de rechter te gluren. Zijn kralen bungelden op zijn knie terwijl hij tot drieëndertig telde en daarna weer bij één begon. De geur van goedkoop schoonmaakmiddel en ongewassen mannen hing in de lucht. De kale peertjes boven zijn hoofd schenen te fel, waardoor de piepende linoleumvloer institutioneel en deprimerend leek. Overal zaten haastige zwarte strepen van de schoenen van mensen. De jonge vrouw tegenover de rechter sprak gejaagd. ‘Te snel of niet, we hebben het afgesproken. Met wederzijdse instemming.’ Hoeveel mensen zaten er in de raadkamer gepropt?

‘Nee, niet wederzijds,’ zei haar man. ‘Dat heb ik niet gezegd. Ik ben nooit vertrokken. Ik ben gebleven en heb gewerkt tot mijn vingers ruw waren en ik heb elke vernedering over me heen laten komen om het haar naar de zin te maken. Nu zij erom vraagt, sta ik de scheiding toe. Dat is iets anders, aga.’

Het is inderdaad iets anders om ergens toe gedwongen te worden. Bahman wilde de boel natuurlijk ook niet beëindigen, maar wat moet je anders als de vrouw niet meer hetzelfde is? Sanaz, het meisje dat hem weer tot leven had gewekt, was dertig geworden, had haar haar in een opzichtige mengeling van blond en zwart geverfd en was, om praktische redenen, haar verstand verloren. Hij had het prima gevonden als ze veeleisend en vastberaden was geworden en het huishouden met onvriendelijke hand had geleid, zoals sommige vrouwen doen, of als ze tekenen van veroudering had vertoond, zodat hun vermoeide wangen en gerimpelde ogen op elkaar zouden lijken als ze glimlachten. Hij zou vreemde hobby's en het verlangen om naar undergroundfeesten te gaan hebben verwel-

komd. Hij zou het heerlijk hebben gevonden als ze dik en gelukkig was geworden. En om heel eerlijk te zijn zou hij de andere kant op hebben gekeken als er opeens, zoals in dit soort huwelijken zo vaak het geval was, af en toe een ‘neef’ van haar eigen leeftijd langs was gekomen die haar meenam naar familieaangelegenheden. Ze had haar toevlucht echter niet genomen tot minnaars, maar tot tirades en woede-uitbarstingen, waarna haar stiltes soms dagen duurden en daarna werden doorbroken door schreeuwpartijen waarbij ze zijn tandenborstel in de *aftabeh* – de wasbak naast de wc – gooide of de bladzijden uit al zijn dichtbundels scheurde of hem gemene scheldwoorden toebeet en hem betichtte van impotentie, gierigheid en hardvochtigheid.

Een paar weken geleden begon ze met echtscheiding te dreigen, en hoewel hij dat zelf nooit had overwogen, leek het een verstandige zet. Die nacht in bed bleef het door zijn hoofd spoken en zijn buik kwam erdoor tot rust, zodat die een uur of twee ontspannen was.

De Sanaz die hij had gekend, was er niet meer en daar viel niets aan te doen. Hij zou haar niet proberen te veranderen. Ze had beloofd het huis zonder problemen te verlaten als hij een nacht in een hotel zou slapen zodat haar zus en zwager, en aga Soleimani, haar persoonlijke bezittingen konden ophalen. Ze liet zich van haar aardige kant zien en hij nam aan dat ze hun herinneringen liever niet zou vernietigen; al zijn ouder wordende foto’s uit Na’in, Teheran en Ardestoon met zijn zoon en dochter, kinderen uit een ander leven, toen ze nog klein waren en voor elk pleziertje van hem afhankelijk waren. En dan de foto’s van hun vier ontmoetingen; daar zou ze heus niet aan komen, en ook niet aan zijn tekeningen en gedichten. En als dit voorbij was, zou hij nog steeds de kleedjes en de *ghilim* tapijten hebben die zijn moeder had geweven. Het leven zou intact blijven. Zegeningen in overvloed.

Soms bekeek hij zijn oude meubels, stukken die hij in de

jaren tachtig of negentig had gekocht, afgesplinterde kledingkasten, verschoten tapijten, banken die naar tientallen jaren sigaretten roken, en hij dacht: *Alles in het leven voelt zoals deze bank*. Het verleden was een frisse, luchtige woonkamer vol warme tinten, en het heden was diezelfde kamer die twintig jaar lang in zijn eigen stof en verval was opgesloten en daarna in het harde daglicht wordt geduwd. Niloo en Kian, zijn eerste stel kinderen, de kinderen uit zijn jeugd, die op prille leeftijd naar Amerika en Europa waren verdreven, waren voor eeuwig in zacht kaarslicht gehuld.

‘Maar wilt u een echtscheiding?’ vroeg de rechter, en door de kier in de deur zag Bahman hem twee blauwe mappen vlak bij zijn gezicht brengen, zonder ook maar één keer op te kijken.

‘Ik wil geen echtscheiding, dat wil ik in het verslag hebben. Ik ben inschikkelijk, dat is alles.’

‘*Ei vai*, meneer, dat komt op hetzelfde neer,’ zei de rechter met een zucht en hij mompelde iets tegen zijn secretaresse, een strenge vrouw van een jaar of zestig die zich over het bureau van de rechter boog en misschien, of misschien niet, haar hoofd schudde. Bahman kon haar figuur niet zien; haar zware chador verhulde elke subtiele beweging. Haar hals was verdwenen, de draaiingen en de spanningen gingen verloren. De geestelijke wendde zich weer tot de echtgenoot. ‘Wilt u de bruidsschat houden? Is dat uw punt? U bent nog steeds schuldig wat er beloofd is.’

Wat waren ze jong, dit gekwelde paar... maar, ja, de jongen moest betalen. Bahman was bereid te betalen, zoals elke man zou moeten zijn. Hij had fouten gemaakt, was zelfzuchtig en hedonistisch en bang geweest, en nu hij dat langzaam begon in te zien en droomde van nieuwe dingen, strengheid, studie, soberheid en discipline (een klein voorproefje van Niloo's manier van doen), had hij het gevoel dat het betalen van Sanaz een noodzakelijke, juiste stap was.

‘Nee, Edelachtbare,’ zei de jongen. ‘Ik wil alleen het officiële rechtbankverslag hebben om de waarheid aan te tonen: dat ik alleen maar instem. Barst met dat geld. Ik betaal het als het naar me toekomt, zo Allah het wil.’

O, maar ook Bahman had ‘als het naar me toekomt’ gezegd tegen die arme Pari... en hij was nooit op enige zinvolle wijze over de brug gekomen. *Hoe gaat het met Pari?* vroeg hij zich af.

De rechtbanksecrетаresse mopperde vanwege het grove taalgebruik van de jonge echtgenoot. ‘*Khanom,*’ zei de rechter, die zich tot de jonge vrouw wendde. ‘Uw man lijkt hier degene die lijdt... kijk maar, hij praat nauwelijks samenhangend. Waarom gaat u niet met hem mee? Kijk een paar maanden of u met hem kunt leven. Misschien kan hij u wel gelukkig maken als u het probeert.’

Daar grinnikte Bahman besmuikt om. Hij wilde dat hij zijn dochter kon bellen om de grap te delen. Sinds Niloo als kind Iran had verlaten, had hij haar vier keer gezien, tijdens vier korte ontmoetingen gedurende haar adolescentie en haar volwassen leven. Ergens daartussenin, in de dagen tussen Niloo, het Isfahani-meisje van achttien en Niloo, de dertigjarige Amerikaanse of Europese of wat ze nu ook mocht zijn, hadden ze weleens wat grapjes uitgewisseld over liefde en seks. Hoewel het ongemakkelijk was met haar om te gaan als buitenlandse volwassene, had ze zijn gevoel voor humor. Ze zou hierom moeten lachen, dat wist hij zeker. Niloo had aan Yale gestudeerd, een naam die hem niets zei, tot ze hem op een dag noemde toen ze achttien was, en hem bezwoer dat hij net zo goed was als die ándere, die Iraniërs kennen vanwege de masaproductie van beroemde artsen en senatoren enzo. Bahman geloofde haar, zelfs voordat hij ‘Yale’ had opgezocht op internet in het groezelige kantoor van zijn vriend, de verkoper van landbouwbenodigdheden. Daarna zorgde hij ervoor dat hij overal in de stad zei: ‘Ik heb een dochter naar Yale gestuurd. Ik stuur de andere er ook naartoe.’

Tijdens de Amerikaanse verkiezingen had hij Niloo midden in de nacht gebeld. ‘Niloo *joon*,’ zei hij. ‘Ik heb een voorstellende droom gehad over de man die je als je president zou moeten kiezen. Het is een raadsel: Obama wordt uitgesproken als *oo-ba-ma*. Dat betekent in het Farsi *hij staat aan onze kant*. John McCain wordt uitgesproken als *joon-mikkane*, wat betekent *hij werkt hard*, zoals je weet. Maar wat maakt het uit of iemand hard werkt, als hij niet aan jouw kant staat? Zo denk ik erover.’ Hij wist dat hij stoned klonk. Ze kon de hasj en de opium waarschijnlijk door de telefoon ruiken, of ze voelde het aan met dat ondefinieerbare magische instinct dat families van hedonisten was toebedeeld. Ze liet een lachje horen en zei ja, ze zou stemmen op degene die *aan onze kant staat*. ‘Wij hebben binnenkort ook verkiezingen,’ zei hij zwakjes. ‘Mousavi. Dat is onze man hier.’ Ze zei ja, dat wist ze ook.

Nadat hij had opgehangen, had hij zich geschaamd. Zijn dochter vond hem een clown, geen woordkunstenaar of dichter, maar een verouderende verslaafde.

Niloo was met een gewichtige Europese man – hij zag er niet zwaar uit, want hij was heel lang en slank, maar in alle andere opzichten legde hij veel gewicht in de schaal. Voor zover Bahman kon beoordelen, was Niloo uitgegroeid tot een serieuze vrouw. Sinds haar moeder haar had meegenomen uit Iran, had ze voortdurend gewerkt of gestudeerd zonder ooit de tijd te nemen om te feesten, te genieten of zichzelf te verliezen, al was ze een blij kind geweest met een wilde, melodieuze lach, een gevaarlijke voorkeur voor zoetigheid, dansende voeten en een heleboel slimme plannetjes. Nu was ze alleen maar aan het zwoegen en ploeteren in een poging om iets te bewijzen. Misschien had zijn gewichtige schoonzoon met de onuitsprekelijke naam een niet-lachende echtgenote nodig voor zijn vrienden, een echtgenote die Shakespeare en Molière en de grote Rumi kon citeren.

Hij had de jongen ontmoet in Istanbul, jaren na de brui-

loft, die een geheime aangelegenheid zonder foto's was geweest. Hij hoopte dat de jongen Niloo gelukkig maakte. Dat idee gaf hem gemoedsrust, nadat hij tientallen jaren gebukt was gegaan onder de somberste zorgen: *Stel dat ik mijn kinderen naar Amerika heb gestuurd en ze nu zie lijden?* Maar de jongen hield vanuit het diepste van zijn hart van Niloo, een liefde die hem boog en brak, zoals ook Bahman gebogen en gebroken was. Een liefde waarvan hij had gedacht dat Sanaz die voor hem voelde. Maar je kunt niet afdwingen dat iemand van je houdt, zeggen ze, en dat zou je ook niet moeten proberen, tenzij je twintig bent en een krachtig hart hebt, een hart dat jeukt om getemd te worden. Soms, in rustiger jaren, is falen niet zo'n vloek.

De jonge echtgenote was nu aan het schreeuwen, met trillende stem, haar vuisten gebald zoals de zesjarige Niloo die bleef hangen in haar eerste aanvallen van haar eigen gelijk, klaar om uren-, zelfs dagenlang te strijden. 'Nee, dat is onmogelijk,' zei ze tegen de rechter. Ze greep haar echtgenoot bij de arm, fluisterend, hem aansporend aan hun privégesprekken te denken. 'We hebben het afgesproken. Hij mag het noemen hoe hij het wil. Het is allemaal besloten. We zijn de hele nacht opgebleven met ooms en allebei de vaders en iedereen. We zijn hier en we waren het erover eens.'

'Ja, khanom,' zei de rechter. 'Maar er is niets overeengekomen tot ook de rechtbank het ermee eens is. Deze man hier lijkt het niet te willen. Wat is het probleem in het huwelijk?'

Het meisje aarzelde, worstelend met zichzelf. Er was duidelijk iets beschamends dat ze niet openbaar wilde maken. 'Hij is er nooit,' schreeuwde ze, en haar handen zwaaiden over de papieren van de rechter toen ze tegen het bureau duwde om zich staande te houden. 'Hij is verslaafd. We kunnen niet met elkaar opschieten. We kunnen geen kinderen krijgen. Wat doet het ertoe wat de reden is? We zijn het overeengekomen. En hij is overeengekomen om te betalen.'

‘Ik ben niet verslaafd,’ snauwde de echtgenoot. ‘Waar heb je het over? Nee, Edelachtbare, ik drink niet. Ik rook niet. Ik eet alleen maar brood, kaas en droge kruiden. Ze heeft alles van me afgepakt, dus dan mag ze dit ook. Maar ik wil dat de rechtbank het juiste verhaal kent, want ik zal deze wereld niet verlaten met leugens op mijn lippen. Ik zweer op Hassan en Hossein en elke imam...’

De ongelukkige echtgenoot verhief zijn stem en verloor zijn zelfbeheersing. ‘Ja, ja, rustig maar,’ zei de rechter. ‘Wie heeft het over het verlaten van deze wereld, aga?’

‘Ik ben klaar met dit leven, en ik zweer dat ik alleen mijn huis netjes wil achterlaten.’

Daarop barstte er een stormvloed aan stemmen los in de raadkamer. Het leek erop dat er minstens drie familieleden achter de deur stonden, die tot nu toe aan het zicht onttrokken waren geweest. Het meisje kreunde en vloog in de armen van een oudere vrouw. ‘Hij vermoordt me met zijn toneelstukje.’

Bahman wendde zich tot zijn advocaat en zei: ‘Had u niet op zijn minst het juiste tijdstip door kunnen geven?’ Dit spektakel maakte hem nerveus voor als hij zelf aan de beurt zou zijn, met de verhalen die ook hij van plan was op te hangen. ‘Kunnen we niet iemand betalen?’

‘Aga, dit is geen exacte wetenschap,’ zei de advocaat, die over zijn knieën wreef. ‘Voert u uw wortelkanaalbehandelingen op precies de afgesproken tijd uit? En trouwens, er staat daar thee.’

‘Die jongen is verslaafd,’ zei Bahman. ‘Hij raaskalt over zelfmoord plegen. Stelt absurde vragen over wie wat in gang heeft gezet.’ Statistisch gezien was in Iran vrijwel één op de twee mannen van in de twintig uit de arbeidersklasse verslaafd, en aan zijn accent te horen, was het duidelijk dat hij nooit een universiteit van binnen had gezien.

‘Welke jongen?’ vroeg de advocaat, die het koude restje uit zijn kopje opdrank.

‘Wakker worden, vriend,’ zei Bahman, die met zijn gebedskralen op de kin van zijn advocaat tikte, alsof die een kind was. ‘Luister naar wat er daarbinnen gebeurt!’

‘Ik haal wat chai voor ons,’ zei de advocaat en hij stond op om zijn eigen kopje te vullen en er ook een voor Bahman te pakken. Hij kreunde vermoeid toen hij zichzelf overeind hees.

Tegen de tijd dat de familieleden in de raadkamer de man en zijn vrouw gekalmeerd hadden, leek het geduld van de rechter op te zijn. Hij besliste dat ze een maand samen moesten leven en geen dag voor het eind van die periode terug mochten komen. ‘Dat kan ik niet! Alstublieft, aga,’ smeekte de vrouw de rechter en ze legde haar trillende handen op zijn bureau, zodat hij ze kon zien. ‘U weet niet hoe het is. Alstublieft, uit liefde voor de profeet.’

De rechter schudde zijn hoofd. ‘U hoeft zijn slaapkamer niet te delen. Ga nu maar.’

Maar de vrouw wilde niet weggaan. De rechter had de woorden nog niet over zijn grauwe lippen gekregen of ze was al op zijn bureau gesprongen en veroorzaakte zo’n commotie dat de rechter opsprong en de rechtbanksecretaresse zich haastte om haar te verwijderen. Haar moeder (of tante of wat het ook was) pakte haar bij haar middel en probeerde haar te kalmeren, terwijl het meisje in tranen omhoogkeek en gebeden begon te fluisteren.

Ook Bahman was gaan staan. Zonder zijn toestemming hadden zijn versleten schoenen hem naar de drempel van de raadkamer gebracht en zijn hand steunde op de rand van de deur. Zijn advocaat riep hem terug toen hij naar binnen gluurde. Dit radeloze meisje was van Niloos leeftijd. Moet je de wanhoop in haar ogen zien – een gekooide vogel. Had Niloos ooit, in haar jonge leven, het gevoel gehad dat ze gevangen zat door de omstandigheden? Had hij, met zijn vaderlijke hoop voor haar en haar broer, ze naar een vreemd land gestuurd, maar hadden ze het daar moeilijk gehad en gebeden tot dove

goden? Hoorde ze thuis op een plek, bij een volk? Was ze tot in het diepst van haar botten tevreden?

De rechter besliste dat de jonge echtgenote twee dagen in de gevangenis moest doorbrengen om te leren hoe ze zich diende te gedragen in de rechtszaal. Bahman wilde binnenvallen en één keer in zijn leven van leer trekken tegen de redeloosheid van de wereld. Deze rechter was van zijn leeftijd, zijn gelijke. *Heb een beetje geduld, man*, wilde hij zeggen; *ze is een zwak poppetje en ze is aan jouw genade overgeleverd*. Maar iets aan die woorden leek aanmatigend en beledigend voor het meisje, en wie wil er nou op die manier de aandacht naar zich toe trekken? Hij zou de familie wat geld sturen, als hij hun naam kon achterhalen. Misschien zou deze ongelukkige echtgenote 's nachts weg kunnen lopen. Misschien had ze een minnaar met wie ze hoopte te trouwen en was dat de reden van haar wanhoop. *Natuurlijk*. Bahman hoopte dat het meisje een minnaar had die haar zou beschermen; waarom zou ze zich anders met haar hele lijf op het bureau van een of andere oude moellah werpen?

Hij keerde terug naar zijn stoel en glimlachte bij de gedachte. Hij klopte op de hand van zijn advocaat, accepteerde de kop thee en het suikerklontje die hem werden aangeboden en zei: 'Zorg alstublieft dat ik de naam en het adres van die jonge vrouw krijg,' en toen de jongen zijn mond opendeed, omklemde Bahman zijn kralen en zei: 'Nee, vriend. U hebt al genoeg geprotesteerd.'